

Bloeiende bermen

Advies voor het berm beheer door het waterschap Hollandse Delta

Maaien: minder en anders



Augustus 2021

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
1. Inleiding.....	4
2. Meldpunt.....	4
2.1 Reacties.....	4
2.2 Leerpunten.....	4
3. Biodiversiteit.....	5
3.1 Omvang areaal.....	5
3.2 Verbindingen.....	5
3.3 Bloemrijk grasland.....	6
3.4 Beheer.....	6
3.5 Afstemming sloot onderhoud.....	7
3.6 Bestrijding planten.....	7
3.6 Advies.....	8
4. Verkeersveiligheid.....	8
4.1 Uitwijk stroken.....	9
4.2 Uitzicht.....	9
4.3 Advies.....	10
5. Wetgeving.....	10
5.1 Gedragscode.....	10
5.2 Advies.....	11
6. Landbouw.....	11
6.1. Natuurlijke plaagonderdrukking.....	11
6.2 Verspreiding onkruiden.....	12
6.3 Maaien door derden.....	12
6.3 Advies.....	12
7. Kosten.....	13
7.1 Maatschappelijk baten.....	13
7.2 Kosten.....	14
7.3 Advies.....	14

Samenvatting

Bloeiende bermen. Dat is wat de mensen willen die het meldpunt maai-misstanden van Water Natuurlijk Hollandse Delta benaderden met een reactie. De ongeveer 2300 reacties gingen over verschillende aspecten van het bermbeheer. Deze aspecten, te weten biodiversiteit, verkeersveiligheid, wetgeving, landbouw en kosten komen ook in dit advies naar voren. Het advies is gericht op het waterschap maar de reacties gingen ook over anderen zoals de gemeenten.

Biodiversiteit komt als zeer belangrijk naar voren en kansen in bermen worden in het algemeen onderschat. Het gaat om een groot areaal en de verbindingsfunctie die bermen kunnen spelen is van groot belang. Verlies aan biodiversiteit is een wereldprobleem, maar in Nederland gaat het slechter dan elders. Binnen Nederland staat "bloemrijk grasland" heel sterk onder druk. Geadviseerd wordt om de bermen een nevenfunctie biodiversiteit te geven en het beheer te richten op de vorming van "bloemrijk grasland".

Verkeersveiligheid en de vroege maaibeurt die het waterschap hiervoor uitvoert zorgen voor veel klachten. Hierbij geldt een onderscheid tussen het maaien van zogenaamde uitwijkstroken over de gehele lengte van de wegen van het waterschap en het maaien voor uitzicht op kruisend verkeer. Uitzicht vindt men belangrijk en hiervoor wordt maatwerk geadviseerd. Alleen maaien als het uitzicht belemmerd wordt is het advies. Argumenten op het vlak van verkeersveiligheid voor uitwijkstroken langs alle wegen zijn niet te vinden. Het wordt ook onnodig gevonden is de uitkomst van het meldpunt. Het advies is om dit te beperken tot het zichtbaar houden van obstakels in de bermen.

Dood gemaaide dieren leiden tot reacties dat de wet is overtreden en dat daar tegen opgetreden moet worden. Vaststellen of dat echt zo is en of het waterschap dan verantwoordelijk is, vraagt onderzoek en dat onderzoek is niet gedaan. Wel komt er een beeld naar voren dat de Gedragscode die geldt voor het waterschap Hollandse Delta niet voldoende is nageleefd. Het advies is om dat wel te gaan doen.

Bermbeheer gericht op biodiversiteit kan een positieve bijdrage leveren aan verduurzaming van de landbouw. Onderzoek van de Wageningen Universiteit toont aan dat ze natuurlijke plaagonderdrukking beter mogelijk maken. Verder vermindert de verspreiding van ongewenste kruiden als een berm een gevarieerde plantengroei en een onbeschadigde gras-kruidenmat heeft. Geadviseerd wordt hier in de communicatie aandacht aan te besteden. Reacties bij het meldpunt geven aan dat bewoners van het buitengebied vaak zelf de bermen van het waterschap maaien. Ook hiervoor is aandacht nodig.

De kosten, frustratie over de besteding van belastinggeld komt ook uit de reacties naar voren. Werken aan herstel van biodiversiteit door een gericht bermbeheer is verreweg het goedkoopst voor de samenleving. Het kan als neven functie naast de primaire functie van bermen. Er zijn dus geen kosten voor de verwerving van grond of vergoedingen voor productieverlies op landbouwgrond. De geadviseerde aanpassingen leveren besparingen op als het gaat om minder maaien en extra kosten als het gaat om het afvoeren van maaisel. Over de langere termijn zullen de kosten voor het waterschap niet veel hoger zijn. De maatschappelijke baten zijn hoog. Geadviseerd wordt om bij de besluitvorming en de communicatie ook aandacht te besteden aan de maatschappelijke baten.

1. Inleiding

In mei 2021 startte Water Natuurlijk Hollandse Delta een meldpunt maai-misstanden. Via diverse media is hier bekendheid aan gegeven. Gevraagd werd om misstanden bij het maaien van bermen te melden.

Aanleiding voor het instellen van het meldpunt waren de jaarlijks terugkerende klachten over het maaien van bermen, de aankondiging begin mei van het waterschap Hollandse Delta van de start van het maaiseizoen en de beperkte bestuurlijke en ambtelijke aandacht voor het onderwerp bij het waterschap in het verleden.

De resultaten van het meldpunt zijn gebruikt bij het opstellen van dit advies. Dit aangevuld met de kennis en ervaring over natuur, het beheer van grasland vegetaties en verkeersveiligheid in de achterban van Water Natuurlijk en onderzoek op deze terreinen.

Dit advies is gericht op het waterschap Hollandse Delta, maar is zeker ook relevant voor de gemeenten in het gebied en wellicht ook breder.

Het is een algemeen advies. We hopen en verwachten dat het waterschap Hollandse Delta zal toegroeien naar meer lokaal maatwerk en differentiatie.

2. Meldpunt

Het doel van het meldpunt was vooral om inzicht te krijgen in wat bewoners vinden van het maaien van bermen. Wordt het belangrijk gevonden en welke aspecten van het beheer van bermen spelen dan een rol. Daarnaast was het de bedoeling om aandacht te genereren voor het onderwerp.

2.1 Reacties

Aandacht kwam er. In een groot aantal regionale media verschenen berichten over het onderwerp. Berichten via de media van Water Natuurlijk werden veelvuldig gedeeld. Een en ander leidde ook tot ambtelijke en bestuurlijke discussie binnen het waterschap.

Ongeveer 2300 reacties van betrokkenheid leverde het meldpunt op. Variërend van een steunbetuiging voor het initiatief tot uitgebreide verslagen met foto's. Uitingen van onbegrip, verontwaardiging, frustratie, boosheid en verdriet passeerden de revue. Reacties en discussies via de diverse media bleven over het algemeen beschaafd.

In de reacties kwamen diverse aspecten van het beheer van bermen aan de orde. Veelvuldig ging het over biodiversiteit en verkeersveiligheid, maar ook over het overtreden van de wetgeving, de relatie met landbouw en de kosten. Persoonlijke beleving springt er uit. Mensen willen bloeiende bermen.

2.2 Leerpunten

Naast de inhoudelijke aspecten van het beheer van bermen komen er ook enkele algemene leerpunten boven drijven.

Meldingen doen bij overheden is nogal eens een doodlopende weg is het beeld dat naar voren komt. Het gevoel heerst dat ze niet serieus behandeld worden. Mensen weten meestal niet wie berm beheerder is en komen bij het verkeerde loket terecht. Geen actie is het gevolg. Mensen voelen zich

vaak af gereserveerd. Bestuurlijke aandacht naar aanleiding van meldingen komt nauwelijks voor is de ervaring.

Er is onvoldoende waardering voor kritiek, terwijl kritiek toch als een gratis advies kan worden gezien. Soms voelen medewerkers van instanties zich persoonlijk aangevallen. Defensieve reacties zijn dan het gevolg.

Via het meldpunt en de media-aandacht die daar uit voortkwam is de bestaande praktijk aan de orde gesteld. Verwijten of beschuldigen is geen doel. Het is een zoektocht naar verbeteringen.

3. Biodiversiteit

Het belang van bermen voor biodiversiteit wordt vaak onderschat. De omvang van het areaal aan bermen is groot, de verbindingsfunctie is belangrijk en het soort natuur dat bermen kan herbergen staat extra onder druk.

De reacties die binnenkwamen bij het meldpunt gingen ook voor het grootste deel over biodiversiteit. Teleurstelling over het afmaaien van bloeiende planten, zorg over schade aan het insectenleven, afkeuring over het laten liggen van maaisel en het gebruik van de klepelmaaier en frustratie over het vermalen van zwerfvuil en het aantreffen van dode dieren. Duidelijk is dat de mensen die gereageerd hebben biodiversiteit in bermen belangrijk vinden.

3.1 Omvang areaal

Het areaal aan bermen van het waterschap Hollandse Delta is substantieel. Met ongeveer 1600 kilometer wegen en fietspaden¹ in beheer met aan weerszijde een berm en soms ook middenbermen kom je aan ruim 3200 kilometer berm.

De breedte van de bermen varieert van net 2 meter het talud van de wegsloot meegerekend tot wel 20 meter als een berm overgaat in een dijktaalud. Het gaat dus voor de Hollandse Delta om een oppervlakte van vele honderden hectares langs waterschapswegen. Iedere meter biedt kansen voor biodiversiteit.

3.2 Verbindingen

De Hollandse Delta kent een dicht netwerk van wegen. Wegen en dus ook wegbermen verbinden eigenlijk alles met alles. Voor biodiversiteit zijn verbindingen van groot belang. Ze zijn nodig voor planten en dieren om zich te verplaatsen naar nieuwe leefgebieden en voor de zoektocht naar een partner om zich voort te planten. Geïsoleerde populaties worden kwetsbaar. Genetische uitwisseling is van groot belang.

In onze tijd is het belang van bermen voor verbinding groter dan voordien. Natuurgebieden met nog wel een gevarieerde natuur komen steeds meer geïsoleerd te liggen. Het zijn als het ware eilanden in een cultuursteppe. Daarnaast dwingt klimaatverandering tal van soorten planten en dieren om naar het noorden op te schuiven. Ook hiervoor zijn verbindingen van belang.

Naast het voordeel van de verbindende functie hebben bermen natuurlijk ook beperkingen. Door de smalle lintvormige structuur zijn ze minder geschikt voor grotere dieren. Voor tal van soorten

¹ WSHD 2021, Buitengewoon Groen

planten, insecten, kleine zoogdieren etc. kunnen ze echter een belangrijke rol vervullen als aan bepaalde voorwaarden voldaan wordt.

3.3 Bloemrijk grasland

Verlies aan biodiversiteit behoort tot de grootste problemen van onze tijd. Het is een wereld probleem maar in Nederland is de situatie ernstiger dan elders. Ook binnen Nederland zijn uiteraard verschillen en soorten die thuis horen in halfnatuurlijke graslanden staan sterk onderdruk. Deze bloemrijke graslanden zijn nagenoeg verdwenen uit ons land.

Oud agrarische beheer heeft deze bloemrijke graslanden doen ontstaan. Door maaien en afvoeren van maaisel zonder of met heel weinig bemesting ontstonden er graslanden met een zeer grote variatie aan planten en dieren. Agrarisch beheer heeft er ook voor gezorgd dat deze graslanden weer verdwenen. Teneinde een redelijk rendement uit het bedrijf te halen ging men op grote schaal over tot bemesting en ontwatering van de halfnatuurlijke graslanden. Op productiegronden zijn deze dan ook zo goed als verdwenen.²

Een beheer gericht op grasland is voor de bermen van het waterschap het meest gangbaar. Waar ruimte is kan de toepassing van struweel zeker een meerwaarde voor biodiversiteit opleveren, maar er liggen ook grote kansen in de omvorming naar een beheer gericht op bloemrijk grasland. Het verlies aan bloemrijk grasland in ons land kan dan enigszins gecompenseerd worden.

3.4 Beheer

Uitgangspunt bij het beheer van bermen zou bloemrijk grasland moeten zijn. Maaien en afvoeren van maaisel. Daardoor treedt verschraving van de bodem op en neemt de variatie aan plantensoorten toe. Afhankelijk van onder andere de grondsoort en het vocht gehalte in de bodem treden op den duur verschillen op in de soort samenstelling van een berm. Inmiddels is er zo'n 40 jaar ervaring met deze vorm van bermbeheer.

Maaien is noodzakelijk maar het betekent altijd een aanslag op de in berm levende dieren. Minder maaien is dus beter en het gebruikte materieel maakt verschil. Klepelmaaiers zijn zeer schadelijk omdat de planten en nagenoeg alles wat daar op en in leeft kapot wordt geslagen. Maaisel blijft als regel achter en dat is een vorm van bemesting die negatief is voor de variatie aan plantensoorten.

Het tijdstip van maaien is ook van belang. Hierbij moet rekening worden gehouden met zaadzetting en verspreiding van planten, maar ook met een heel seizoen voedsel aanbod voor insecten. Fasering is dan nodig om het hele vliegseizoen bloeiende planten te hebben.

Ons advies gaat uit van anderhalf keer maaien per jaar. Insecten hebben dan altijd minimaal de helft van het areaal tot hun beschikking voor voedsel en schuilgelegenheid. Het is een algemeen advies. Verwacht wordt dat het waterschap toegroeit naar lokaal maatwerk. In tal van bermen kan het nu al minder, bijvoorbeeld omdat het waterschap daar al langer maaisel afvoert of omdat er een van nature schrale bodem is.

Ook het tijdstip op de dag speelt een rol. Het is beter om niet vroeg in de ochtend te maaien. Insecten zijn koudbloedig en als ze opgewarmd zijn hebben ze meer kans op overleving.

2 RIVM 2003, Natuurcompendium 2003

3.5 Afstemming sloot onderhoud

Wij constateren in de praktijk dat het waterschap stappen zet naar een meer op biodiversiteit gericht berm beheer, maar dat de afstemming met het onderhoud van de wegsloot nog te wensen overlaat.

Op veel plekken zijn bermen gemaaid, het maaisel werd afgevoerd waarna her groei plaats vond. Enkele weken later werd het onderhoud van de wegsloot uitgevoerd en het plantenmateriaal uit de sloot op de berm gedeponneerd. Vervolgens is dit voor een deel afgevoerd en voor een deel geklepeld.

Dit verstoort de ontwikkeling van de berm en afstemming in de tijd van berm en sloot onderhoud kan besparend werken. Plantenmateriaal uit berm en sloot kunnen dan in dezelfde werkgang afgevoerd worden.

Voorkomen moet worden dat plantenmateriaal en bagger uit watergangen op de berm gestort worden en achterblijven. De bestaande berm begroeiing sterft hierdoor af, wat de vestiging van ongewenste kruiden stimuleert en het heeft een bemestende werking, wat weer negatief is voor de variatie aan soorten.

3.6 Bestrijding planten

Met enige regelmaat is er de roep om plantensoorten te bestrijden. Soms vanuit de landbouw en soms van anderen. Voorbeelden uit het verleden zijn bitterzoet, kruipertje, distels en nu Jakobskruid.

Jakobskruid is een inheemse plant. De gifstoffen die er ter verdediging tegen vraat in voorkomen zitten ook in honderden andere inheemse en uitheemse plantensoorten. Voor insecten is Jakobskruid belangrijk. Meer dan 150 insecten soorten maken er gebruik van. De afgelopen decennia zien we dat de soort zich uitbreidt. Dat leidt tot de vraag om te gaan bestrijden.

In de media wordt inzaaien als oorzaak van het probleem genoemd. Dat behoeft nuancering. Milieufactoren als grondsoort, vochtuithouding, microklimaat, mineralen en beheer bepalen in combinatie met elkaar wat waar kan groeien. Inzaaien speelt meestal een ondergeschikte rol. Ook binnen ons waterschap is daar ervaring mee opgedaan. Op enkele locaties krekennatuur annex waterbergingen in het oosten van de Hoeksche Waard zijn mengsels in gezaaid op andere locaties is uitgegaan van spontane vestiging van soorten. Niemand kan nog de verschillen zien. Het milieu selecteert en soorten die niet passen op een bepaalde plek verdwijnen weer.

Met inzaaien bereik je alleen een snellere vestiging. Kruiskruiden hebben daar geen behoefte aan. Ze produceren pluizen en onder andere de wind zorgt voor verspreiding. Jakobskruid is daarin succesvol. Veertig jaar geleden kwam de soort bijna uitsluitend voor in de duinen en in het binnenland op zavelige zuidhellingen.³ Nu is zo'n beetje het hele land gekoloniseerd. Voor zover ons bekend is naar de oorzaak geen onderzoek gedaan, maar het is evident dat de combinatie van milieufactoren gewijzigd is ten gunste van Jakobskruid.

Ons land is gemiddeld 2 graden warmer dan 40 jaar geleden, dus ook het microklimaat dat voor planten van belang is, is op dat punt veranderd. Dat kan niet zonder meer als oorzaak worden

³ Westhoff. V. e.a. 1971, Wilde planten

aangewezen, maar het lijkt logisch dat Jakobskruiskruid hiervan profiteert. Immers in het verleden kwam hij voor op warmere plekken in de duinen en op zuidhellingen in het binnenland.

Het is zinloos en ongewenst om deze plantensoort te bestrijden. Hij behoort tot de Nederlandse flora, is een aanwinst voor het insectenleven en hij neemt simpelweg de plek in die voor hem geschikt is geworden. Een goed beheer van bermen kan de kolonisatie enigszins afremmen. Jakobskruiskruid kiemt vooral op plekken waar de gras/kruidenmat beschadigd is. Deze beschadigingen zoveel mogelijk voorkomen is dan ook de boodschap.

Er wordt heel veel onzin verkondigd over Jakobskruiskruid. Onder andere via de media. Het raadplegen van de hieronder vermelde bron kan hierin tegenwicht bieden.⁴ Het neemt niet weg dat houders van paarden voorzichtig moeten zijn en er voor moeten zorgen dat de plant niet teveel in het ruwvoer zit. Mocht het waterschap overwegen om maaisel als ruwvoer in te zetten dan is dat ook een punt van aandacht.

3.6 Advies

- ***Geef de bermen een nevenfunctie op het gebied van biodiversiteit.***
- ***Richt het graslandbeheer van alle bermen op bloemrijk grasland en voer hiervoor een beheer in van gefaseerd maaien en afvoeren van het maaisel.***
- ***De fasering kan eruit bestaan dat niet beide wegbermen tegelijk gemaaid worden. In de eerste helft van juni de eerste wegberm maaien en 6 weken later de tweede wegberm. In oktober wordt de eerste berm voor de tweede keer gemaaid. In de tweede berm staat de langere vegetatie de winter over. Het jaar erop wordt er gewisseld.***
- ***Streef naar maatwerk, afgestemd op de lokale situatie.***
- ***Stem bermbeheer en onderhoud van wegsloten op elkaar af.***
- ***Bestrijdt inheemse planten als Jakobskruiskruid niet, maar ga door een goed beheer werken aan een gevarieerde plantengroei en een gesloten vegetatiedek. Wees zorgvuldig bij de communicatie over dit onderwerp, er doen veel fabels de ronde.***

4. Verkeersveiligheid

Traditiegetrouw begint het waterschap Hollandse Delta in de eerste helft van mei met veiligheidsmaaien. Dat is ook het moment dat Water Natuurlijk ieder jaar met klachten geconfronteerd wordt. Bij het veiligheidsmaaien van het waterschap Hollandse Delta kan onderscheid gemaakt worden tussen maaien voor het uitzicht op kruisend verkeer en het maaien van uitwijkstroken.

In de reacties die bij het meldpunt binnenkwamen ging het veelvuldig over de noodzaak van deze vroege maaibeurt voor de verkeersveiligheid. Melders vinden het onzinnig om langs de totale lengte van de waterschapswegen een zogenaamde veiligheidsstrook te maaien. Maaien om uitzicht te houden op kruisend verkeer wordt wel als belangrijk ervaren volgens de reacties naar het meldpunt.

Verkeersveiligheid laat zich vertalen in aantallen meer of minder ernstige verkeersongevallen. Een besluit om over te gaan tot maaien ten behoeve van de verkeersveiligheid zou goed beargumenteerd

⁴ [Jakobskruiskruid, feiten en fabels jakobskruiskruid -](#)

moeten worden, waarbij het effect op verkeersongevallen duidelijk wordt. Mondelinge en schriftelijke vragen uit het verleden hebben niet geleid tot een onderbouwing van het veiligheidsmaaien over de gehele lengte van de waterschapswegen.

Verder worden verkeersongevallen al decennia lang geregistreerd en wordt er stelselmatig onderzoek gedaan naar oorzaken van verkeersongevallen. Hierover zijn ook publicaties te vinden, maar de lengte van de begroeiing in bermen komt hierin niet voor. Kennelijk is het belang voor de veiligheid marginaal.

4.1 Uitwijk stroken

Het waterschap Hollandse Delta maait in de eerste helft van mei structureel langs alle wegen aan weerszijden een strook van ongeveer anderhalve meter. Het gaat om ruim 3200 kilometer. Ook tussen bermen tussen bijvoorbeeld rijbaan en fietspad worden dan gemaaid. Het wordt veiligheidsmaaien genoemd.

Antwoorden op schriftelijke vragen in het verleden hebben inzicht gegeven in de motivatie van het waterschap om dit te doen. Gesteld wordt dat weggebruikers moeten kunnen zien dat de berm vrij is van obstakels zodat ze veilig kunnen uitwijken de berm in als dat nodig is.

De vraag rijst dan: waarom zou je als wegbeheerder willen faciliteren dat weggebruikers de berm in rijden? Ze horen op de rijbaan en als ze in een noodgeval toch de berm in moeten is de begroeiing hiervoor geen belemmering.

De motivatie van het waterschap is uit een oogpunt van verkeersveiligheid niet te onderbouwen. Ook langs erg smalle bermen wordt de strook gemaaid. Bij gebruik van de uitwijkstrook lig je dan meteen in de wegsloot. Ook dit jaar weer zijn diverse vrachtwagen combinaties bij het in de berm rijden gekanteld en in de sloot terecht gekomen. Soms staan er bomen of een schapenraster en ook daar wil je het verkeer liever bij weghouden. Er worden ook anderhalve meterstroken gemaaid langs fietspaden, erfontsluitingswegen, langs doodlopende wegen, langs wegen waar al een strook half verharding is als uitwijk mogelijkheid.

Een degelijke argumentatie voor het maaien van uitwijk stroken is niet te vinden. Het lijkt er op dat er een belang is bij zoveel mogelijk meters maaiwerk. Dat gaat ten koste van biodiversiteit en er worden onnodig kosten gemaakt.

Wel kan een belang zijn om obstakels in de berm zichtbaar te houden. Dit belang geldt dan ook in de nacht en deze obstakels zouden dan van een reflector moeten zijn of worden voorzien. Verreweg de meeste kilometers waterschapsweg hebben geen obstakels. Het maaiwerk kan beperkt worden tot het zichtbaar houden van de aanwezige obstakels. De weggebruiker kan dan zien waar obstakels zijn en er van uit gaan dat waar niet gemaaid is, ook geen obstakels aanwezig zijn.

4.2 Uitzicht

De behoefte aan uitzicht in verband met de verkeersveiligheid is er alleen op plekken met kruisend verkeer. Of meer uitzicht ook meer verkeersveiligheid oplevert is een open vraag. Er zijn argumenten voor en tegen aan te voeren. Minder uitzicht remt de snelheid en lagere snelheden is positief voor de verkeersveiligheid. Aan de andere kant is het belangrijk om mede weggebruikers te kunnen zien.

Het uitzicht kan alleen belemmerd worden door de plantengroei als deze tot boven de ooghoogte van de weggebruiker komt. Ook dit voorjaar is er veelvuldig vroeger en meer gemaaid dan voor het uitzicht nodig was. Vaak wordt bij kruisingen tot diep in het talud van een dijk of een sloot gemaaid. Dit kan beperkt worden tot het gezichtsveld van de weggebruiker en het risico op verstoring van broedvogels in slootkant of dijktalud is dan ook minder.

4.3 Advies

- **Stop met het maaien van uitwijkstroken langs alle wegen van het waterschap. Beperk dit tot het zichtbaar houden van de obstakels in de berm.**
- **Beperk het maaien voor uitzicht tot het vrijhouden van het gezichtsveld van de weggebruiker en voer hiervoor een criterium in voor de hoogte van de plantengroei ten opzichte van het wegdek .**

5. Wetgeving

Bij het meldpunt maai-misstanden kwamen ook meldingen binnen over dood gemaaide dieren. Het ging om een tiental vogels , vooral eenden maar ook een zwaan, kievit, scholekster, waterhoen en een verstoord nest van een rietzanger. Ook moest een zwaar gewonde eend afgemaakt worden door medewerkers van een dierenambulance. Reacties op dit soort meldingen waren nogal eens emotioneel en er wordt gewezen op de wetgeving.

Waarschijnlijk gaat het om een topje van de ijsberg. Aaseters volgen de maaimachines op de voet en ruimen de dode dieren snel op. Kleinere dieren worden al helemaal niet gevonden. Slachtoffers onder dieren kunnen niet helemaal worden voorkomen maar er kan meer gedaan worden om ze beperken. Bijvoorbeeld door niet te maaien in het broedseizoen.

Niet alle gemelde slachtoffers zijn toe te schrijven aan het waterschap. Vaak is het bij melders niet bekend wie verantwoordelijk is voor een bepaald stuk weg. Meldingen betreffen ook gemeentelijke wegen en ook aanliggende percelen worden gemaaid. Het doel is ook niet om schuldigen aan te wijzen maar om tot verbeteringen te komen.

5.1 Gedragscode

De bescherming van de natuur en ook dieren die in bermen leven is geregeld in de Wet Natuurbescherming. Die geldt voor iedereen en ook voor overheden als het waterschap en de gemeente. Voor deze overheden is er een aparte regeling om toch beheermaatregelen uit te kunnen voeren: de gedragscode. Deze gedragscode is door de Minister van Economische Zaken goedgekeurd en schrijft voor hoe het beheer van bermen maar ook tal van andere werkzaamheden moeten worden uitgevoerd.

Door te werken volgens de gedragscode geeft een overheid invulling aan de algemene zorgplicht die de wet Natuurbescherming oplegt, namelijk planten en dieren zoveel mogelijk bescherming bieden. Werken volgens de gedragscode geeft ook vrijstelling van het aanvragen van vergunningen en ontheffingen die anders nodig zouden zijn voor de uitvoering van het beheerwerk. Groot voordeel voor gemeenten en waterschappen. Het beperkt bureaucratie en bespaart veel tijd.

De gedragscode voor de waterschappen kent in hoofdstuk 4.4.2 specifieke regels voor het maaien van bermen. Zo dient voorafgaand aan het werk volgens vastgestelde richtlijnen ecologisch onderzoek naar de aanwezigheid van planten en dieren te worden gedaan en er moet een ecologisch werkprotocol te worden opgesteld. Verder zijn er algemene regels voor het in te zetten materiaal en de wijze van uitvoering.

Broedende vogels hebben een aparte bescherming in de gedragscode. Maaien in het broedseizoen dat loopt van 15 maart tot 15 juli kan wel maar alleen volgens de vastgestelde strategieën. Het lijkt er op dat het waterschap er voetstoots van uit gaat dat de te maaien bermen ongeschikt zijn voor broedende vogels. Ten onrechte is het beeld dat uit het meldpunt naar voren komt.

Of hiermee de wet is overtreden, zoals diverse reacties bij het meldpunt suggereren, is niet vast te stellen. Daarvoor is onderzoek en eventueel een gang naar de rechter nodig. Het ziet er naar uit dat de gedragscode niet volledig is nageleefd en dat het waterschap de grens opzoekt en volgens velen daar ook overheen gaat. Dat is ongewenst en het waterschap Hollandse Delta verwerft hiermee het imago van een organisatie die staat voor “vernietiging van natuur”. Maaien in de broedtijd betekent extra risico hierop.

5.2 Advies

- ***Volg de gedragscode voor de waterschappen strikt en ruimhartig.***
- ***Vermijd maaien in de broedtijd zoveel mogelijk.***
- ***Begin voorafgaand aan de geadviseerde vroege maaibeurt ten behoeve van fasering (goed voor het insectenleven) met een inspectie op broedvogels, zoals gesteld in de gedragscode.***
- ***Communiceer hierover helder.***

6. Landbouw

Het beheer van bermen raakt ook het landbouw belang. Landbouworganisaties laten zich logischerwijs ook horen. Wetenschappelijk onderzoek geeft meer duidelijkheid over de relatie tussen de landbouw en het beheer van bermen. Bij het meldpunt maai-misstanden kwamen ook reacties binnen over boeren die zelf kanten maaien in de broedtijd en die om hun bedrijf ook de bermen van het waterschap onderhouden op de wijze zoals zij dat willen.

6.1. Natuurlijke plaagonderdrukking⁵

De moderne landbouw kenmerkt zich door mono cultures, waarbij grote oppervlakten van dezelfde plantensoort worden geteeld. Bij het invallen van plaaginsecten, kan zo'n insectensoort zich ongebreideld vermeerderen en een plaag vormen voor het betreffende akkerbouw gewas.

Bij natuurlijke plaagonderdrukking wordt gebruik gemaakt van natuurlijke vijanden van plaaginsecten, zoals spinnen, kevers, zweefvliegen etc. Deze natuurlijke vijanden remmen door predatie de groei van de plaaginsecten af met als gevolg dat minder snel chemische middelen nodig zijn. De Universiteit van Wageningen heeft hier veel onderzoek naar gedaan in de Hoeksche Waard.

Natuurlijke plaagonderdrukking kan worden gestimuleerd door in de nabijheid van de akkers de goede omstandigheden te creëren voor de natuurlijke vijanden. Er moeten dan onder andere

⁵ Geertsema, W 2004, Groenblauwe dooradering in de Hoeksche Waard.

schuilgelegenheid voor koude en warme tijden zijn en bloeiende planten met nectar en stuifmeel als aanvullend voedsel.

De bermen liggen als een fijnmazig netwerk door het agrarisch landschap en met een op bloemrijk grasland gericht beheer kunnen dit brongebieden worden voor natuurlijke plaagonderdrukking. Vanuit een brongebied zwermen de plaagbestrijders uit over de akker om daar hun werk te doen. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de verduurzaming van de landbouw.⁶

6.2 Verspreiding onkruiden

Een bermbeheer met de klepelmaaier waarbij het maaisel ter plekke achterblijft was tot voor kort gangbaar voor het waterschap. Een dergelijk beheer heeft twee belangrijke nadelen voor de landbouw namelijk verruiging en het creëren van pionierssituaties.

Doordat het maaisel ter plekke achterblijft en weer wordt omgezet in voedingsstoffen voor planten neemt de voedselrijkdom in de bodem tot in het extreme toe. Hiervan profiteren plantensoorten die voor verruiging zorgen, zoals grote brandnetel, kleeftkruid, akkerdistel etc.

Verder wordt met de klepelmaaier op grote schaal de grond geraakt waardoor een kale bodem ontstaat. De achterblijvende laag maaisel zorgt er voor dat de onderliggende begroeiing afsterft en ook dat levert een kale bodem op. Hiermee zijn de optimale omstandigheden gecreëerd voor zogenaamde pioniersplanten en die doen het ook goed op een akker. Het massaal bloeiende raapzaad in het vroege voorjaar is een gevolg van dit in het verleden gevoerde beheer.

Met een op bloemrijk grasland gericht beheer krijg je een gesloten gras-kruidenmat waarin pionierssoorten maar beperkt voorkomen en geleidelijk aan wordt ook de verruiging teruggedrongen door vermindering van meststoffen met de afvoer van het plantenmateriaal. Naast een bijdrage aan natuurlijke plaagonderdrukking helpt het dus ook tegen de verspreiding van ongewenste kruiden.

6.3 Maaien door derden

Bij het meldpunt kwamen een aantal meldingen binnen dat boeren maar ook andere bewoners van het buitengebied bermen van het waterschap maaien. Meestal gaat het ook om inzet van een klepelmaaier of een vorm van gazonbeheer. Volgens schattingen van medewerkers van het waterschap kan het wel om zo'n 20 % van het areaal gaan.

Dit komt ons als ongewenst voor. Het doorkruist het beleid van het waterschap en dat moet voorkomen worden. Het stoort mensen dat individuen openbaar gebied naar hun hand zetten.

6.3 Advies

- ***Verplicht aannemers om bij het maaiwerk te voorkomen dat de bodem beschadigd raakt.***
- ***Geef de voordelen voor de landbouw van het op bloemrijk grasland gericht beheer, zoals bijdragen aan natuurlijke plaagonderdrukking en tegengaan van verspreiding ongewenste kruiden, nadrukkelijk een plek in de communicatie.***
- ***Ga ongewenst beheer van bermen van het waterschap door derden tegen door communicatie en eventueel handhaving.***

6 Borgstein, M.H. 2010, Kwalitatieve monitor Systeminnovaties verduurzaming landbouw

7. Kosten

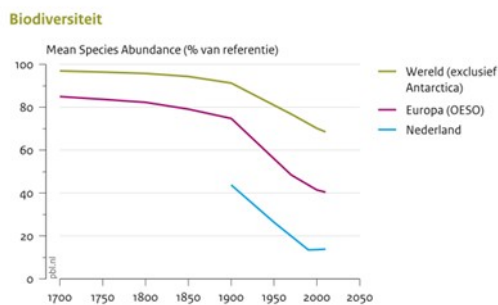
Biodiversiteit is van onschatbare waarde. Alle ook voor mensen cruciale processen op onze planeet zijn rechtstreeks afhankelijk van biodiversiteit. Het gaat dan bijvoorbeeld om de zuivering van lucht, de productie van zuurstof, de opslag van CO₂, het zelfreinigend vermogen van water, de kringlopen van stikstof, fosfaat en tal van andere stoffen, bestuiving van gewassen etc. De variatie aan planten en dieren staat borg voor het functioneren van het systeem "aarde".

De directe kosten voor het waterschap zijn van een heel andere orde en daar ging het vooral om in de discussie over een ander beheer de afgelopen jaren. Simpelweg wat kost een meter klepelen tegenover een meter maaien en afvoeren. Te duur was dan al snel de conclusie.

Bij het meldpunt maai-misstanden kwamen diverse reacties binnen die kritiek inhielden op de besteding van belasting geld met de destructieve wijze van bermbeheer.

7.1 Maatschappelijk baten

Verlies aan biodiversiteit behoort tot de grootste problemen van onze tijd. Het is een wereldprobleem, maar het probleem is in Nederland veel groter dan elders op de wereld, zoals onderstaande grafiek illustreert.



Bron: Compendium voor de Leefomgeving (www.clo.nl/nh144002)

www.pbl.nl

Over de noodzaak van aanpak van dit probleem is geen discussie. Al zo'n 20 jaar geleden spraken nagenoeg alle wereldleiders in het verdrag van Rio de Janeiro af om het verlies aan biodiversiteit te stoppen. In de praktijk is dat niet gelukt en ook in ons land is het tij nog lang niet gekeerd.

Uitgaande van de noodzaak van herstel van biodiversiteit rijst de vraag: hoe en wie dat op de meest kosten efficiënte manier kan?

Het waterschap is de grootste groen beheerder buiten de natuurgebieden in de Hollandse Delta. Het gaat bijna zonder uitzondering om groen waar biodiversiteit als extra functie geen enkele afbreuk doet aan de primaire functie gebaseerd op de kerntaken van het waterschap. Sterker nog het levert vaak een positieve bijdrage aan die primaire functie. Denk aan verbetering van de erosie bestendigheid van dijken en oevers en de waterkwaliteit.

Biodiversiteit heeft ruimte nodig. Voor herstel van biodiversiteit kan de overheid grond aankopen of particulieren betalen voor het beschikbaar stellen van grond zoals voor akkerranden. Dat betekent naast de kosten voor beheer forse investeringen voor aankoop van grond of kosten voor productie verlies op agrarische gronden. Voor de gronden van het waterschap gaat het alleen om een ander

beheer. Voor de belasting betaler is dat dus verreweg de goedkoopste manier om aan biodiversiteit te werken.

De maatschappelijke baten van een op biodiversiteit gericht bermbeheer zijn lastig of misschien wel onmogelijk in geld te bepalen en uit te drukken. Wel wordt steeds meer duidelijk dat verlies aan biodiversiteit ook grote financieel economische gevolgen heeft. Er wordt dan gesproken over vele miljarden euro's.

Voor de Hoeksche Waard is in 2007 in opdracht van het ministerie van VROM onderzoek uitgevoerd naar de maatschappelijke kosten en baten van het beheer van de groen blauwe dooradering, waarvan de bermen deel uitmaken. Deze maatschappelijke kosten en baten analyse maakte duidelijk dat baten veel hoger zijn dan de kosten.⁷ Moeilijk in geld uit te drukken factoren zoals winst op het vlak van biodiversiteit werden hierin niet meegenomen.

7.2 Kosten

De prijs van het maaibeheer per m² is het laagst met de inzet van de klepelmaaier en het maaisel laten liggen. Dat leidt geen twijfel. Het maaien op zich zal in prijs niet zoveel uitmaken, maar het afvoeren van maaisel zorgt voor een extra kostenpost.

Dit advies gaat uit van een forse vermindering van het aantal maaibeurten. Van 3 tot 4 keer klepelen naar anderhalf keer maaien en afvoeren. Daar ligt een forse besparing in de maaikosten. Door maaien en afvoeren van maaisel vermindert geleidelijk aan de hoeveelheid te verwerken biomassa waardoor ook het aantal maaibeurten verder terug kan. Op schrale bermen zal dit dan naar eens in de 2 jaar kunnen of misschien nog wel minder. Hiervoor moet de organisatie van het waterschap toegroeien naar maatwerk afgestemd op de lokale situatie.

De geleidelijke vermindering van de hoeveelheid af te voeren plantenmateriaal zorgt ook voor een vermindering van de kosten voor afvoer. Verder is er een tendens dat maaisel steeds meer als grondstof wordt gebruikt en een nuttige toepassing krijgt. Deze ontwikkeling werkt positief op de kosten voor afzet van maaisel. Het draagt ook bij aan het realiseren van een circulaire samenleving waarin ook het waterschap een rol heeft.

Duidelijk is dat de kosten van een op biodiversiteit gericht beheer van bermen geleidelijk zullen dalen maar dat de maatschappelijke baten nu al een veelvoud van deze kosten zijn.

7.3 Advies

- ***Betrek de maatschappelijke baten in kwalitatieve zin nadrukkelijk bij besluitvorming over het bermbeheer zin en communiceer hierover.***

⁷ Delft, A van ea. 2007, Kosten-baten analyse groenblauwe dooradering Hoeksche Waard